

VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ

ARANY JÁNOS CSERESZNYEFABOTJA¹

(KULTÚRÁNK CSODÁI)

„*Műveld a csodát, ne magyarázd!*” – adta fel Nagy László a leckét valamikor – még a pokolba kívánt diktatúrák idején. Márványlapra méltó erkölcsi intelem ez a javából, maga az alkuképtelen és megvesztegethetetlen igazság. Jelentésének térbeli kiterjedéseit és közösségre szabott korlátait egyaránt érzékeljük, de nyomában folyton ott kúszik a kétely: csak teremjen rá ember, aki bátor megfogadni, képes végrehajtani. S bár tudjuk, a költő csodaművelésének óhaja az ember szellemi tevékenységének egészére vonatkozik, én most a költészetre, a művészetre irányítom a felszólítást, mert szállóigévé lett mondásával Nagy László nem trükkökkel manipulált, szemfényvesztő mutatóványokra bízott. Azokat a pályatársakat szólította, akikről feltételezte, hogy ismerik, s még használni tudják az ősi igéket. Szájuk tiszta, szándékukban eltökéltek, akár az ószövegségi próféták, általuk megszólalhat az Isten is.

Nagy László követői közül ilyen természetű szózatot segített világra a Petőfi sírját rázó Utassy József szája, de a *Zúg március*-sal egyrangú a pályatársaihoz írott *Cantata profaná*-ja is. És – kétségtelenül – ezen a nyelven fújt riadót a másik József – Ratkó – a sok millió meg nem született magzatért, *halott halottainkért*, akiknek hiányát ma is nyögi a magyar társadalom. De számon tartjuk a Kilencek költőcsoport tagjait, akik a '80-as évek elején – mert homlokukra nem írhatták – a fentebb idézett nagylászlói meghagyással szentesítették az általuk alapított költői díjat. A napkorongot ábrázoló plakett köriratát betűzve ekkor szembesültünk újra az ismerős paranccsal: „*Műveld a csodát, ne magyarázd!*” S ebben a viszonylatban mi az a negyven esztendő, aminek előtte a fenti mondat leírattott? Egy közepes fuvallat csupán, ám a túlélésre berendezkedett emberi elme amennyire las-

¹ Elhangzott 2014. január 19-én Szatmárcsekén, a magyar kultúra ünnepén.

sú a teljesítésben, pont annyira serény a feledésben. Legyen bár így, valakinek ki kell mondani, hogy a csoda akkor sem maradhat el. Csoda nélkül nincsen hit, nincs remény.

De hát mi is az a csoda? A közbeszédnek és egyes sajtótermékeknek gyakorta visszatérő témája, ám a közérdeklődésre feltálatl esetekről többnyire ki szokott derülni a csalás. Egy igaz ember élt ez idáig a földön, aki – indokolt esetben, sohasem a saját dicsőségére – valóban képes volt a csodára. Szaporított ételt és italt, járt a tengeren, vakokat, bénákat, leprásokat, megszállottakat gyógyított, oszlásnak indult halottakat hívott vissza az életbe, mert bírta az Atya bizalmát, érezte és alkalmazta mindenható erejét. Kétkedők és hitetlenek egyre firtatják ma is: hol voltak akkor a természet törvényei? Nos, a természet törvényei egy náluk is magasabb hatalom akaratára szerint ilyenkor rendre a kispadra kényszerültek. Ki vonná kétségbe, hogy ez az ember Isten fia volt, és annak mondatik ma is?

De térjünk vissza a bibliai időkből a jelenbe, s kérdezzük meg akár önmagunktól: a mi Kárpát-medencei létünk, mindenki másétól elütő, nemzetmegtartó nyelvünk, kultúránk vajon nem maga a csoda? Hány nép, hány kultúra tűnt el körülöttünk, hányszor zuhantunk már-már eszméletlenül a történelem padlójára, hányszor jutottunk leigázva, megfogyatkozva és szétszórva nálunk erősebb, gátlástalan népek karmaiba? S végül: a herderi jövődőlés – amely talán már több ízben is elindult a beteljesülés kitaposott útján, és határideje már vagy negyven esztendeje lejárt – mitől hőkölt meg valahol félúton?

Herder még le sem érkezett hunyni a szemét, megszületett Kölcsey, nemzeti himnuszunk atyja, nemzettudatunk egyik örökös támasza. Kevés-sel később látta meg napunk világát Széchenyi, a legnagyobbak mondott magyar, aztán jött Vörösmarty, a Szózat embere, majd Kossuth, aki megüzente, a Toldit ébresztő Arany, aki meghallotta, s valamivel később Petőfi, aki fegyelmetlen nemzetét meg is eskette a szabadságra. Akárhogyan is számolunk, a magyar szellem hat hatalmas személyiséget hívott az élvonalba mindössze két erős évtized alatt. Más népeknek egy század sem lehet elég ennyi nagyság felvonultatására, de a reformkor magyarjainak, akik már csak hírből vagy abból sem ismerték a csodát, nem volt mire várni. Hol tettünk szert a megújulásnak ily hihetetlen képességére?

Ha magunktól eddig nem tudtuk volna, Thomas Manntól, az európaiótól megtanulhatjuk, hogy mélységes mély a múltnak kútja. De legalább ennyire mély, szinte a bibliai időkből eredően mérhetetlen a magyar múlt is. Azt illetően pedig, hogy kultúránk gyökerei e mélység mely rétegeiben, mely

elágazásaiban erednek, milyen ősforrások éltető ereiből táplálkoznak, inkább csak sejtéseink lehetnek. Nézzünk hát bele a kút tükrébe, s keressünk néhány lépésálló szárazulatot, kapaszkodót, melyek által visszajuthatunk – mondjuk – a magyar vers bölcsőhelyéhez.

Ilyen kapaszkodónak tűnik az első ismert magyar vers, a latin nyelvű Mária-himnuszról fordított *Ómagyar Mária-siralom* is. Titkait fürkészve első elemzőinek egyike, a nagy Horváth János úgy véli, hogy „*Az ismeretlen átdolgozó... Mint jó ismerősre találhatott rá a latin himnusz alliterációira, s megduplázta azokat a betűrímmel gazdagon élő ősi magyar énekek hagyományára szerint: „Világ világa, Virágnak virága!”... Az ősi magyar vers és a latin himnusz “misztikus nász”-ból így született meg a magyar poézis.*”

Misztikus nász. Van ilyen egyáltalán? Lennie kell, ha egyszer leíratott. Jusson eszünkbe – hogy példát is említsek – eredetmondabeli ősanánk, Emese álma, vagy a nagyszentmiklósi aranykancsó szürreális ábrázolású intim jelenete. A fogalom mindkettőt tökéletesen lefedi. De a kultúrák – esetünkben a pogánynak mondott, ázsiai gyökerű ősmagyar és az európai keresztény – összeborulásának is ez lehet a kulcsa, ez a modellje, ez a bizonyos misztikus nász. Ennek igaznak kell lennie, akár valóban történt ilyen, akár mítoszteremtő elménk produktuma csupán, de a valószínűleg évszázadokig tartó nagy, szent pillanat már sohasem érhető tetten. Itt van azonban az utód, a magyar kultúra, amely mindkét szülőtől megkapta a genetikai kódokat, ám azok egymással szembeni dominanciája mindenkor a korszellem függőségében ingadozott. Ingadozik továbbra is, olykor el is halványodhat, de nem sorvadhat el egyik jellegzetesség a másik javára. S ennek megfelelően, kettősségét a magyar kultúra megőrizte, és megtartotta akkor is, amikor a középkori politikai beháborúk háttérzajaként a két világnézet többször is összezapott fölötte, s akkor is, ha könnyűvérűségre csábító, vagy megújító képességű idegen hatások környékeztek.

De – Berzsenyink szerint – mindenképpen a *lélek* s a *szabad nép* szerencsés együttállása kellett ahhoz, hogy a magyar alkotó szellem *csuda dolgozat* teremtsen.

Én hajlamos vagyok csodának tekinteni minden tökéleteshez közelítő műalkotást. Ezért lesznek lábaim lépésképtelenné Munkácsy nagyvásznai előtt, csak felajzott szemem cikázik a tökéletesre méretezett kompozíciós térben egyik alakról a másikra, akiknek az *aranyecset* adott örök életet. De oldódik a kötés hamarosan, mert felzengnek a libanoni egek, s röpít máris egy újabb varázs az eszelősnek mondott Csontváry felé. A zarándokok közt, a cédru-

soknál táncba lendült szellemalakok közt jó lesz majd nekem... Meghaltam, vagy csupán magamon kívül botorkálok? Ki szólongat engem ebben az állapotban? Kondor Béla bánatos angyalai vannak itt, ők szedegetik homlokomról a láz virágait. Megérdemlik, hogy velük együtt a mélybe vessem magam? Fölfelé tekintek inkább, s kettesével kapkodom a lépcsőket a Nemzeti Galéria kupolacsarnoka felé, ahol az ifjabb Szervátiusz hírből már ismert csodáját sejttem. De lábam ismét elnehezül, idegeim lefagynak. Az üvegkupolán át betörő fényben fehéren izzik a trón, ám ölében a dálnoki székelyt már hiába keresem. Csatlakozott – bizonyára – a Hadak útján lovagló őseihez, ezért üres a szék, azazhogy – mégis elfoglalta már valaki. Bátorságot gyűjtök, hogy a rettenet átvilágított szemgödreibe nézzek, s akkor döbbenek rá: a szemközt trónoló úr maga a nagyságos halál. Ó, Istenem, vedd előlem e pohárt! S megrendül mellkasomban a lélek, mert hangol már Liszt Ferenc égi zenekara, s szaggatottan liftezni kezd belsőmben valami. Megborzongok aztán, mert érzem a világ gerincén végigsöprő hideget. Vacog köröttünk az atmoszféra, mintha az úrbéli Szibéria készülne földünkre szállni, pedig csak Bartók barbár akkordjai verik a jeges tengerek hátán a habot. Ó, eposzvárászló Arany János, kinek keze híján csak cseresznyefabotját csókolhattam, látod, már megint vérzik az égalj. Jöjj és csillapítsd, vond bakacsinba, ha maradt még körülted némi fekete posztó, nyugtasd meg a háborgó lelkeket. S ne fújja a kürtöt ez után, ne riogasson engem már Ady se. Legfeljebb József Attila böködhetné oldalam, aki a csodáknak nálam is nagyobb bolondja volt. Az ő kedvéért még csizmát rántanék, s felövezvén magam elindulhatnánk egy utolsó, téli határjárásra, de ettől sem lenne teljes a csodák regisztere. Nem baj. Nagyszerű érzés a csodák gyönyörétől halni, de újjászületni bennük sokkalta csodálatosabb.